

Gemeente Tynaarlo

Verslag van bevindingen 2009

12 mei 2010

De gemeenteraad
van de gemeente Tynaarlo
t.a.v. de heer J. de Jong
Postbus 5
9480 AA VRIES

Datum
12 mei 2010

Behandeld door
drs. E.J. Schollaardt RA/
E.J. Jongsma RA

Ons kenmerk
3100104402-2114-EJJ/ma

Onderwerp
Verslag van bevindingen 2009

Uw kenmerk

Geachte heer, mevrouw,

Hierbij ontvangt u het verslag van bevindingen 2009. Dit verslag van bevindingen bevat de belangrijkste uitkomsten van onze werkzaamheden, waarvan wij denken dat die voor u relevant zijn voor een goed begrip van de jaarrekening 2009, voor het uitoefenen van uw toezichthoudende taak en voor het beoordelen van de financiële positie van uw gemeente.

Onze accountantsverklaring

De jaarrekening 2009 van de gemeente Tynaarlo is opgesteld onder verantwoordelijkheid van het college van burgemeester en wethouders. Naar aanleiding van de controle van deze jaarrekening hebben wij op 6 mei 2010 een goedkeurende accountantsverklaring verstrekt.

Vaststelling jaarrekening

Wij gaan ervan uit dat de gemeenteraad overgaat tot ongewijzigde vaststelling van de jaarrekening. Wij verzoeken u contact met ons op te nemen wanneer dit niet het geval is. In overleg kunnen dan de verdere noodzakelijke acties worden ondernomen.

Beperking reikwijdte van deze rapportage

Het verslag van bevindingen is, zoals hierboven reeds verwoord, bedoeld om u te ondersteunen in de beoordeling van de jaarrekening 2009. De bevindingen en beschouwingen in dit verslag komen voort uit onze controlewerkzaamheden. Wij wijzen u erop dat uw controlerende taak uiteraard verder gaat dan uitsluitend het financieel getinte perspectief vanuit de accountantscontrole.

Blad 3
12 mei 2010
3100104402-2114-EJJ/ma

Tot slot

Graag bespreken wij dit verslag van bevindingen met u. Bij die gelegenheid beantwoorden wij ook graag uw eventuele vragen.

Met vriendelijke groet,

Deloitte Accountants B.V.

P. Rienks RA

c.c. het college van burgemeester en wethouders

Inhoud

1	De gemeente Tynaarlo in 2009	5
2	De financiële uitkomsten van 2009 in perspectief	5
2.1	Voordelig resultaat met name veroorzaakt door incidentele meevallers	5
2.2	Economische crisis zet financiële positie onder druk	8
2.3	Weerstandsvermogen wordt nog nader 'op geld' gezet	9
3	Programmaverantwoording geeft goed inzicht in verrichte prestaties	10
4	Rechtmatigheid: de spelregels tussen raad en college	11
4.1	Budgetrecht: overschrijdingen veelal uitlegbaar	11
4.2	Naleving verordeningen is op orde, PGB's zijn een aandachtspunt	12
5	Verminderde perspectieven voor de grondexploitaties	13
5.1	Investeringen in de voorraad grond nemen toe	13
5.2	Nadelige ontwikkeling in Ter Borch: uitwerking Rietwijk herzien	14
5.3	Complex Zuidoevers: recreatieve ontwikkeling als sluitpost	14
5.4	Initiatieven: verwerking onjuist, dekking uit bestemmingsreserve	15
5.5	Raming van baten en lasten grondbedrijf is te verbeteren	15
6	Interne beheersing op orde	15
6.1	Algemeen beeld is goed	15
6.2	Interne controles waarborgen rechtmatig handelen, SiSa is een aandachtspunt	16
7	Andere bevindingen relevant in het kader van uw controlerende taak	16
7.1	Beleggingen voldoen aan aangescherpte regelgeving	16
7.2	Verzelfstandiging onderwijs wordt in 2010 financieel afgerond	17
7.3	Niet alle opgenomen verplichtingen zijn onderbouwd	17
	Bijlage: Single information Single audit (SiSa)	18
	Appendix A Overzicht controleverschillen	19
	Appendix B Frauderisico	20
	Appendix C Opdracht en toleranties	21
	Appendix D Onafhankelijkheid	22

Blad 5
12 mei 2010
3100104402-2114-EJJ/ma

1 De gemeente Tynaarlo in 2009

In 2009 is er veel tijd en energie gestoken in de uitvoering van de grote projecten, zoals MFA Ter Borch, Integraal accommodatiebeleid, verkeersproblematiek Kern Zuidlaren en onderhanden grondexploitaties. In het jaarverslag wordt uitgebreid ingegaan op bestuurlijke voornemens en de wijze waarop deze gerealiseerd zijn.

De investeringen in de grondexploitaties zijn in 2009 toegenomen, met name door grondaankopen voor het complex Groote Veen en het bouwrijp maken in het complex Ter Borch. Deze investeringen zijn deels gefinancierd met nieuw aangetrokken langlopende leningen en met de middelen die zijn verkregen met de verkoop van de Essent aandelen.

Als gevolg van de economische crisis zijn de ramingen van de grondverkoop bij de grondexploitaties in de komende jaren (net als in voorgaande jaren) voorzichtig geraamd. Deze voorzichtigheid is ook zichtbaar in de paragraaf grondbeleid: de verwachte winsten van de onderhanden complexen zijn afgenomen. Deze verminderde winstgevendheid van de grondexploitaties zal mogelijk ook effect hebben op de budgetruimte binnen de gemeentelijke begroting. Tot en met 2014 wordt er jaarlijks € 500.000 onttrokken aan de algemene reserve Ontwikkelbedrijf ten gunste van de gemeentelijke begroting. Door de verminderde winstgevendheid kan mogelijk in de toekomst niet meer jaarlijks € 500.000 vanuit de grondexploitaties worden aangewend, waardoor er mogelijk aanvullend moet worden bezuinigd.

Het jaar 2009 is positief afgesloten. De vermogenspositie van de gemeente Tynaarlo is gezond. Het eigen vermogen is toegenomen met € 18 miljoen. De verkoop van de aandelen Essent heeft hier met € 15 miljoen fors aan bijgedragen.

2 De financiële uitkomsten van 2009 in perspectief

2.1 Voordelig resultaat met name veroorzaakt door incidentele meevallers

In deze paragraaf wordt de relatie tussen het resultaat van 2009 en het vermogen nader toegelicht. Om het resultaat van de jaarrekening goed te begrijpen, is het van belang dat u ook begrijpt wat het effect op de reserves van uw gemeente is geweest.

Blad 6
12 mei 2010
3100104402-2114-EJJ/ma

	<i>x € 1.000</i>
De totale baten van uw gemeente over 2009 bedragen:	97.467
De totale lasten van uw gemeente over 2009 bedragen:	78.710
Het overschot bedraagt dan (<i>'resultaat vóór bestemming'</i>):	18.757
Gedurende het jaar heeft u reeds voor diverse zaken besloten gelden te reserveren. Deze gelden zijn in de reserves gestort:	25.496
Tevens heeft u besloten tot het dekken van diverse uitgaven uit de reserves. Over 2009 betreft dit:	9.124
Per saldo gedurende het jaar gelden toegevoegd:	16.372
Nog te bestemmen resultaat (voordelig):	2.385

Het nog te bestemmen resultaat is als *'nog te bestemmen resultaat'* afzonderlijk opgenomen in de balans. Dit is het resultaat waarover uw raad nog een besluit moet nemen. De vorenstaande opstelling leidt tot het volgende overzicht van de reserves:

Ontwikkeling Eigen Vermogen (x € 1.000)	2009
Stand van de reserves per 1 januari	44.427
Gedurende het jaar aan de reserves toegevoegd	16.372
<i>'Nog te bestemmen resultaat'</i> bij vaststelling jaarrekening	2.385
Totaal (<i>'resultaat vóór bestemming'</i>)	18.757
Stand per 31 december	63.184

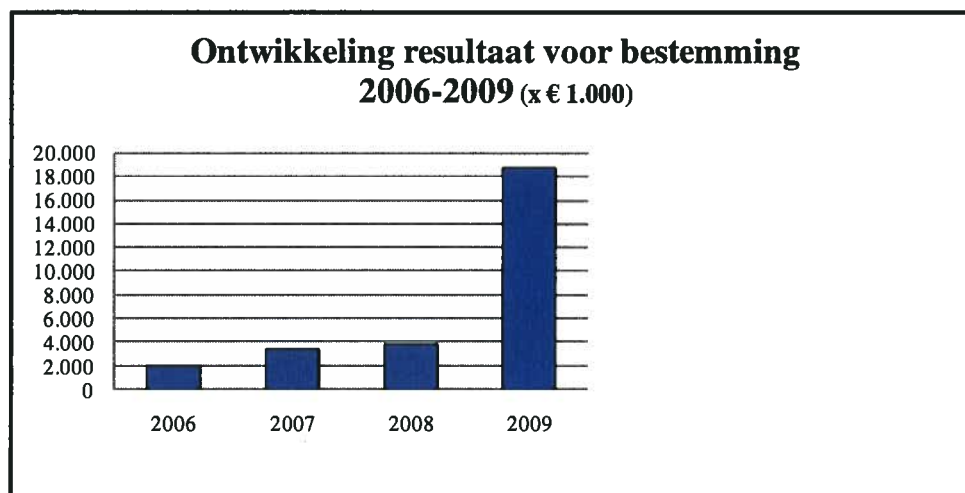
De omvang van uw reserves bedraagt eind 2009 45% van het balanstotaal (eind 2008: 35% van het balanstotaal). Deze toename wordt verklaard door de winst die gerealiseerd is op de verkoop van de aandelen Essent. Hierdoor is het eigen vermogen toegenomen.

Blad 7

12 mei 2010

3100104402-2114-EJJ/ma

Hierna geven wij een overzicht van de ontwikkeling van het resultaat (vóór bestemming) van 2006 tot en met 2009.

De exploitatie over 2009 laat een voordelig saldo van € 18,8 miljoen zien, ten opzichte van een voordelig saldo van € 3,8 miljoen over het boekjaar 2008. Het positieve resultaat over 2009 is met name te verklaren door de gerealiseerde opbrengst van de verkoop van de aandelen Essent. De totale opbrengst voor de gemeente Tynaarlo bedraagt € 15,2 miljoen. Hierover bent u reeds eerder geïnformeerd door het college.

Daarnaast is het resultaat voor bestemming in 2009 in belangrijke mate beïnvloed door de volgende incidentele posten:

- Vrijval voorziening riolering € 3,0 miljoen, doordat er geen directe relatie gelegd kan worden tussen de opgebouwde voorziening en het GRP. Als gevolg hiervan is door uw raad besloten om de voorziening te laten vrijvallen, en om een reserve in te stellen die dient als egalisatie-reserve voor de rioolrechten.
- Vrijval voorziening bodemsanering van € 1,1 miljoen als gevolg van het vervallen van de wettelijke verplichtingen hieromtrent. Door uw raad is besloten om de gelden die hierdoor zijn vrijgevallen te reserveren, omdat uw gemeente nog wel plannen heeft voor de locatie 'Van Wijk & Boerma'.

In de jaarrekening is nog geen overzicht opgenomen van incidentele baten en lasten. Een dergelijk overzicht helpt om inzichtelijk te krijgen in hoeverre de resultaten worden beïnvloed door incidentele zaken. Het resultaat geschoond voor incidentele posten is een maatstaf voor hoe de gemeente financieel presteert. Wij hebben het college geadviseerd om, in overeenstemming met het BBV, een dergelijk overzicht voortaan in de jaarrekening op te nemen.

2.2 Economische crisis zet financiële positie onder druk

Een aantal ontwikkelingen zorgt ervoor dat de risico's van de gemeente Tynaarlo naar verwachting zullen toenemen. Dit zet de financiële positie van uw gemeente onder druk. Dit wordt veroorzaakt door de onderhanden grondexploitaties, waar de nodige ambitie in is opgenomen. Daarnaast zijn er veel investeringen in gang gezet en gepland.

Meerjarenperspectief is niet sluitend

De meerjarenbegroting 2010-2014 is nog sluitend voor de jaren 2010 en 2011. Vanaf 2012 worden er tekorten verwacht van respectievelijk € 41.000 en € 287.000. Deze tekorten kunnen gedekt worden met hiervoor opgebouwde en beschikbare reserves (onder andere dekking van de kapitaallasten van het gemeentehuis uit de reserve nieuwbouw gemeentehuis).

Dalende opbrengst algemene uitkering maakt bezuinigingen onvermijdelijk

De ontwikkeling van de algemene uitkering is een grote onzekere factor voor alle gemeenten. Met name vanaf 2012 lijkt een forse verlaging van de algemene uitkering onvermijdelijk. Meer duidelijkheid over de hoogte van de korting wordt niet eerder dan in het najaar van 2010 verwacht. Bezuinigingen zullen noodzakelijk zijn. Het college is voornemens om hier in 2010 in de Perspectievennota 2011 aandacht aan te besteden.

Ontwikkeling uitgaven WMO nog nader onderzoeken

In 2009 heeft een aanbesteding van de huishoudelijke verzorging in het kader van de WMO plaatsgevonden. De tarieven zijn hierdoor vanaf 2010 circa 8% hoger dan in 2009. De hogere tarieven zullen hun effect hebben op de kosten van de WMO in 2010 en verder. De gesloten overeenkomst met betrekking tot de dienstverlening in kader van de WMO biedt overigens de mogelijkheid om beleidsmatige keuzes te maken en op die manier in te spelen op stijgende kosten.

Economische crisis heeft ook gevolgen voor de grondexploitatie

De economische crisis heeft grote invloed op de resultaten van (gemeentelijke) grondexploitaties. De voornaamste effecten op de grondexploitatie kunnen zijn uitstel van projecten, dalende vastgoedprijzen en stagnerende verkopen. Door de vertragingen lopen de rentekosten op. Het duurt immers langer voordat investeringen in grond tot inkomsten leiden.

Blad 9
12 mei 2010
3100104402-2114-EJJ/ma

In uw gemeente zijn in 2009 geen projecten uitgesteld. De gemeente Tynaarlo heeft ultimo 2009 nog voor circa € 88,5 miljoen aan verkopen te realiseren in de komende jaren. Dit betreft het totaal van de nog te realiseren verkoopopbrengsten bij de volgende complexen:

Complex	Te verkopen (x € 1 miljoen)
Ter Borch	65,2
Zuidoevers Zuidlaardermeer	11,5
Oude Tolweg Zuid	6,1
Bedrijventerrein Vriezerbrug	4,8
Donderen	0,9

Dit maakt de complexen van de gemeente Tynaarlo gevoelig voor de huidige marktontwikkelingen. Er is al veel geïnvesteerd, wat terugverdiend moet worden met toekomstige verkopen.

2.3 Weerstandsvermogen wordt nog nader 'op geld' gezet

Het benodigde weerstandsvermogen is door het college becijferd op € 7,8 miljoen. Dit vermogen is ook daadwerkelijk aanwezig in de vorm van de algemene reserve calamiteiten en de algemene reserve OBt. Daarnaast kunnen de overige reserves als buffer voor tegenvallers dienen.

De samenhang tussen de weerstandscapaciteit en de risico's van uw gemeente hebben wij in de navolgende figuur samengevat (bedragen in € miljoenen):

Blad 10
12 mei 2010
3100104402-2114-EJJ/ma

In 2009 is sprake van een overdekking (weerstandscapaciteit -/- risico's) van € 55,4 miljoen. In 2008 was nog sprake van een overdekking van € 35,0 miljoen. Wij gaan er in deze opstelling van uit dat alle in het verleden opgebouwde bestemmingsreserves kunnen worden aangewend om de risico's af te dekken. In het verleden gespaarde en bestemde gelden kunnen in noodsituaties voor tegenvallers worden aangewend. In de praktijk leidt dat direct tot keuzes: de bestemmingsreserves zijn namelijk ingesteld met een specifiek bestedingsdoel.

Het weerstandsvermogen kan, zoals uit vorenstaand overzicht ook blijkt, niet los worden gezien van de risico's. Het benodigde weerstandsvermogen is gebaseerd op het uitgangspunt van uw gemeente dat het weerstandsvermogen 13% van de omzet (totale lasten) op begrotingsbasis moet zijn. Dat komt neer op een bedrag van € 7,8 miljoen. De gemeente Tynaarlo beschikt op basis van bovenstaande cijfers over ruim voldoende weerstandsvermogen.

Het gehanteerde uitgangspunt leidt tot een vrij globale berekening van het weerstandsvermogen. Om deze systematiek te verfijnen, is door uw gemeente een werkwijze bedacht waarmee risico's financieel kunnen worden vertaald. Deze aanpak zal in de nota weerstandsvermogen 2010 nader worden uitgewerkt, waarbij ook het risicomanagement nader vorm zal krijgen.

Op verzoek van uw auditcomité hebben wij meegekeken naar de voorbereidende werkzaamheden die hiervoor zijn uitgevoerd. Hierover is in de Raadsbrief van 26 maart 2010 aan u gerapporteerd. We zijn tot de conclusie gekomen dat de gekozen aanpak (waarmee de risico's 'op geld' gezet gaan worden) voldoet om tot een onderbouwd weerstandsvermogen te komen.

3 Programmaverantwoording geeft goed inzicht in verrichte prestaties

De jaarstukken van uw gemeente bestaan uit twee delen. Het meer financieel getinte deel is de jaarrekening. De verantwoording over de beleidsuitvoering is opgenomen in het jaarverslag. Het jaarverslag bevat de programmaverantwoording en de paragrafen.

Wij wijzen u erop dat het jaarverslag geen onderwerp is van de accountantscontrole. Het jaarverslag hebben wij uitsluitend beoordeeld op consistentie van de informatie in het jaarverslag met de cijfers in de jaarrekening. Omdat beide delen echter niet los van elkaar te zien zijn, informeren wij u vanuit onze visie over mogelijke aandachtspunten met betrekking tot het jaarverslag.

De programmaverantwoording is voor de raad van belang om er zicht op te krijgen of het voorgenomen beleid ook door het college is uitgevoerd. De programmaverantwoording geeft een goed inzicht in het voorgenomen beleid en de mate waarin dit gerealiseerd is.

4 Rechtmatigheid: de spelregels tussen raad en college

4.1 Budgetrecht: overschrijdingen veelal uitlegbaar

Eén van de belangrijkste elementen van de kaderstellende taak van de raad is het budgetrecht. De raad heeft het recht om de budgetten toe te kennen. Het college is vervolgens verantwoordelijk voor het opzetten van een systeem van budgetbeheer dat moet waarborgen dat de baten en lasten binnen de begroting blijven.

Omdat de raad de kaders stelt, is het overschrijden van de begroting in beginsel onrechtmatig. Het begrotingscriterium is uitgewerkt in de Kadernota 2009 van het Platform Rechtmatigheid. Hieruit blijkt dat in de volgende gevallen de overschrijding niet meeweegt in het accountantsoordeel:

- kostenoverschrijdingen die worden gecompenseerd door direct gerelateerde opbrengsten;
- kostenoverschrijdingen die passen binnen het beleid;
- kostenoverschrijdingen bij opneinderegelingen.

Deze uitwerking laat onverlet dat de raad nadere regels kan stellen voor de weging van dergelijke kostenoverschrijdingen. Uw raad heeft bovengenoemde uitwerking ook overgenomen in het controleprotocol.

In totaal heeft uw gemeente € 63,3 miljoen aan lasten begroot, tegenover € 78,7 miljoen werkelijke lasten. De lasten zijn daarmee € 15,4 miljoen (24%) hoger dan begroot. Voor de baten bedroeg de begroting € 77,9 miljoen, tegenover € 97,5 miljoen werkelijke baten. In totaal zijn de baten € 19,6 miljoen (25%) hoger dan begroot.

Bij 10 van de 30 programma's is sprake van begrotingsoverschrijdingen op de lasten. In een aantal gevallen is sprake van overschrijdingen die niet rechtmatig zijn:

Lastenoverschrijding programma (x € 1.000)	Begrotingsafwijking	Onrechtmatig, telt niet mee	Onrechtmatig, telt wel mee
Programma 7 (totaal € 97) <i>Algemene middelen</i>	Hogere kosten gedekt door hogere opbrengsten voor totaal € 97.	V	
Programma 10 (totaal € 72) <i>Openbaar groen</i>	Hogere apparaatskosten die gecompenseerd worden door voordelen op andere producten.	V	
Programma 14 <i>Grondbedrijf</i>	Overschrijding hangt samen met hogere opbrengsten.	V	
Programma 22 (totaal € 48) <i>Kunst en cultuur</i>	Begrotingsoverschrijdingen die ten onrechte niet eerder zijn gesignaleerd en activiteiten waarvoor geen middelen waren begroot.		V

Lastenoverschrijding programma (x € 1.000)	Begrotingsafwijking	Onrechtmatig, telt niet mee	Onrechtmatig, telt wel mee
Programma 23 (totaal € 35) <i>Zorg en volksgezondheid</i>	Overschrijding wordt gecompenseerd door direct gerelateerde baten.	V	
Programma 26 (totaal € 194) <i>Sport</i>	Overschrijdingen die worden gecompenseerd door hogere baten van in totaal € 125. Overschrijdingen vanwege het niet realiseren van de taakstelling die niet tijdig gemeld is ad € 50.	V	V
Programma 29 en 30 (totaal € 76 + € 873) <i>Minimabeleid en arbeidsmarktbeleid</i>	Openeinderegelingen dan wel overschrijdingen die worden gecompenseerd door direct gerelateerde baten.	V	

Wij verwijzen voor een inhoudelijke en meer specifieke analyse van deze overschrijdingen naar de toelichting op de programmarekening, zoals opgenomen in de jaarrekening. In het kader van de controle is een bedrag van € 103.000 als niet rechtmatige begrotingsoverschrijdingen aangemerkt.

4.2 Naleving verordeningen is op orde, PGB's zijn een aandachtspunt

Voor de controle op rechtmatigheid is door uw raad het controleprotocol en het normenkader voor 2009 vastgesteld. Dit protocol en het normenkader hebben wij betrokken in onze werkzaamheden.

De controle op de naleving van de verordeningen geeft geen aanleiding tot het maken van opmerkingen. Dit betekent dat de verordeningen op alle financieel relevante aspecten door het college worden nageleefd.

Uit de interne controles die door uw gemeente worden uitgevoerd, blijkt dat de persoonsgebonden budgetten (PGB's) op grond van de WMO een aandachtspunt zijn. Bij de interne controle op de juiste besteding van beschikbaar gestelde PGB's is gebleken dat deze óf niet zijn besteed, óf dat achteraf moeilijk of niet kan worden vastgesteld in hoeverre de PGB's rechtmatig zijn besteed.

Wanneer sprake was van een onjuiste besteding, is besloten om het PGB (gedeeltelijk) terug te vorderen (over 2009 in totaal € 47.000).

5 Verminderde perspectieven voor de grondexploitaties

5.1 Investerings in de voorraad grond nemen toe

De grondexploitaties worden jaarlijks geactualiseerd. Deze actualisatie is in de jaarrekening 2009 verwerkt. Met het vaststellen van de jaarrekening stelt u ook deze geactualiseerde grondexploitaties vast. Door uw gemeente wordt jaarlijks een aparte verantwoording ('jaarrekening') van het grondbedrijf opgesteld. Deze jaarrekening is overigens geen apart onderwerp van onderzoek. Wel vormen de hierin opgenomen gegevens de basis voor de uitvoering van de accountantscontrole op het jaarverslag en de jaarrekening van uw gemeente. De belangrijkste resultaten van het grondbedrijf van uw gemeente komen terug in de jaarrekening en in de paragraaf Grondbeleid.

Omdat de actualisatie ook een bijstelling van de kredieten (budgetrecht) inhoudt, is het van belang de voorgestelde aanpassingen kritisch te beoordelen. Uit deze actualisatie blijkt dat de verwachte (voordelige) eindresultaten van de grondexploitaties in 2009 zijn afgenomen. Deze afname van verwachte resultaten doet zich met name voor bij Bedrijventerrein Vriezerbrug en Groote Veen. De afname wordt veroorzaakt door een bijstelling van de ramingen van de complexen.

In 2009 zijn voorziene tekorten ontstaan op de volgende complexen:

- Donderen € 33.000
- Vriezerbrug Zuid € 180.000
- Zwarte Lent € 69.000

Daarnaast is een winst gerealiseerd van € 26.000 op complex de Boskamp te Vries. Per saldo is sprake van een verlies van € 256.000.

De ontwikkeling van de meest relevante posten betreffende de grondexploitatie geven wij hierna weer:

Post in de jaarrekening ultimo (x mln. €)	2006	2007	2008	2009
Voorraad gronden	38,5	44,2	46,0	51,1
Reserve OBT	1,9	1,3	2,8	2,5
Voorzieningen verliesgevende complexen	2,3	2,5	2,8	3,0

De voorraad gronden is ten opzichte van 2009 toegenomen. Dit wordt hoofdzakelijk veroorzaakt door grondaankopen voor het complex Groote Veen en bouwrijp maken in het complex Ter Borch.

Blad 14
12 mei 2010
3100104402-2114-EJJ/ma

Op basis van de door uw raad vastgestelde kaders worden winsten en verliezen toegevoegd, dan wel onttrokken aan de reserve OBT. Het doel van deze reserve is tweeledig: enerzijds dient deze als buffer voor de risico's die de gemeente Tynaarlo met grondexploitaties loopt. Daarnaast wordt uit deze reserve (tot en met 2014) jaarlijks € 500.000 onttrokken ter dekking van reguliere begrotingslasten.

5.2 Nadelige ontwikkeling in Ter Borch: uitwerking Rietwijk herzien

Voor het complex Ter Borch is in de jaarrekening van het grondbedrijf geen actualisatie opgenomen. Bij een nader technisch onderzoek naar de grondgesteldheid van het onderdeel Rietwijk is gebleken dat de bodem aanzienlijk slechter is dan verwacht. Dit zou betekenen dat een aanzienlijk grotere investering nodig is om de Rietwijk bouwrijp te maken. In de paragraaf Grondbeleid wordt daarom gesproken over een 'winstwaarschuwing'. Nader onderzoek moet uitwijzen hoe groot deze tegenvaller zal zijn en of er in de uitwerking nog mogelijkheden zijn om deze tegenvaller te beperken.

Uit de eerste globale berekeningen blijkt dat de tegenvaller voor het onderdeel Rietwijk er niet toe zal leiden dat er voor het complex Ter Borch verliezen ontstaan.

5.3 Complex Zuidoevers: recreatieve ontwikkeling als sluitpost

Het complex Zuidoevers Zuidlaardermeer is een complex van de gemeente Tynaarlo met een relatief groot risico. Het complex bevat enerzijds de uitgifte van kavels en anderzijds de aanleg van recreatieve voorzieningen bij het Zuidlaardermeer. De boekwaarde van dit complex is eind 2009 € 4,7 miljoen. Deze waarde moet worden terugverdiend met de verkoop van kavels in het duurdere segment. Dit complex is daarmee extra gevoelig voor de economische omstandigheden van dit moment.

Omdat al voor de economische crisis de verkopen achterbleven bij de verwachtingen is dit complex herzien. Hierbij is het plan op onderdelen aangepast, en ook de fasering en grootte van de kavels is aangepast. De bijgestelde raming gaat ervan uit dat dit complex kostendekkend kan worden uitgevoerd. Wanneer deze raming niet wordt gehaald, heeft dit in eerste instantie gevolgen voor de aanleg van de recreatieve voorzieningen.

Uw gemeente heeft een second opinion laten uitvoeren op de ramingen en de uitgangspunten die bij Zuidoevers zijn gehanteerd. Hieruit blijkt dat er een aantal acties wordt geadviseerd en dat bij een aantal ramingen kanttekeningen worden geplaatst. Wij adviseren u om deze acties en kanttekeningen te betrekken bij de vaststelling van de gewijzigde exploitatieopzet in juni 2010.

Blad 15
12 mei 2010
3100104402-2114-EJJ/ma

5.4 Initiatieven: verwerking onjuist, dekking uit bestemmingsreserve

Naast de lopende exploitaties en de nog niet in exploitatie genomen bouwgronden is er een derde categorie uitgaven en dat betreft de 'initiatieven'. In de balans zijn de initiatieven opgenomen als 'vooruitbetaald'. De initiatieven betreffen mogelijk te ontwikkelen locaties, door de gemeente zelf of in samenwerking met anderen, waarvoor al kosten zijn gemaakt. De geactiveerde kosten voor initiatieven bedragen eind 2009 in totaal € 447.000.

Naar de aard van de ontwikkelingen is het onzeker of de gemaakte kosten terugverdiend kunnen worden. Dit hangt onder meer af van de vraag in hoeverre de gemaakte kosten kunnen worden verhaald op ontwikkelaars. Basis voor het kostenverhaal vormt het Besluit op de Ruimtelijke Ordening. De onzekerheid dat niet alle kosten verhaald kunnen worden, is ingeschat op € 236.000.

Voor deze onzekerheid is geen voorziening getroffen, alhoewel dit verslaggevingstechnisch wel juist zou zijn geweest. Uw gemeente dekt de niet te verhalen kosten uit de bestemmingsreserve 'Initiatieven OBT'. Deze reserve heeft eind 2009 een saldo van € 351.000.

5.5 Raming van baten en lasten grondbedrijf is te verbeteren

Het totaal van de jaarlijkse baten en lasten van de grondexploitaties wordt verantwoord via programma 14 Grondbedrijf. Het totaal van de baten en lasten in 2009 bedraagt circa € 20 miljoen.

Wat opvalt bij de analyse van programma 14 zijn de grote afwijkingen tussen begroting en realisatie. Dit wordt veroorzaakt doordat de totaal begrote baten en lasten van het grondbedrijf (zoals begroot bij OBT) niet goed in de gemeentelijke begroting worden verwerkt.

Jaarlijks worden de grondexploitaties van uw gemeente geactualiseerd. Uit deze actualisatie blijkt ook wat de geraamde baten en lasten per jaar zijn. Deze raming zou ook de basis moeten vormen voor de begroting zoals die wordt opgenomen in de programmarekening. Wij hebben het college geadviseerd om de begroting op deze manier aan te passen, zodat er reële bedragen in de begroting worden opgenomen.

6 Interne beheersing op orde

6.1 Algemeen beeld is goed

Een onderdeel van onze werkzaamheden is de beoordeling van die procedures die van belang zijn voor de controle van de jaarrekening. Deze procedures zijn door het college en de organisatie ingericht als waarborg voor de betrouwbaarheid van de in de jaarrekening opgenomen gegevens en voor het rechtmatig handelen.

Blad 16
12 mei 2010
3100104402-2114-EJJ/ma

De bevindingen van deze werkzaamheden zijn vastgelegd in de brief van bevindingen d.d. 11 februari 2010. In deze brief hebben wij geconcludeerd dat de procedures voldoende waarborgen bevatten voor de betrouwbaarheid van de financiële informatievoorziening en het rechtmatig handelen. Deze conclusie is tevens opgenomen in de Raadsbrief d.d. 26 maart 2010.

6.2 Interne controles waarborgen rechtmatig handelen, SiSa is een aandachtspunt

De interne controle wordt uitgevoerd en gecoördineerd door de afdeling BMO. De interne controle op rechtmatigheid wordt goed uitgevoerd en vormt daarmee ook een goede basis voor de controles die wij bij uw gemeente uitvoeren. Bij de interne controles worden ook de reguliere processen beoordeeld, waarbij ook verbeterpunten en aandachtspunten van voorgaande jaren worden betrokken. Op die manier wordt intern bewaakt dat afgesproken procesverbeteringen ook daadwerkelijk worden gerealiseerd. Dit is een sterk punt. Door de aanpak van uw gemeente worden risico's en fouten vroegtijdig geconstateerd en noodzakelijke verbeteracties worden intern gesignaleerd en in gang gezet.

Een aandachtspunt voor de interne controles betreft het onderdeel SiSa. De gemeente ontvangt voor diverse specifieke doeleinden bijdragen van het Rijk en de provincie. Jaarlijks wordt over de besteding van deze gelden en de gerealiseerde prestaties verantwoording afgelegd in de SiSa-bijlage bij de jaarrekening. Het bijhouden van de zogenaamde 'indicatoren' die bepalend zijn voor de hoogte van de bijdragen, vindt voor diverse uitkeringen niet op gestructureerde wijze plaats. Hierdoor heeft het bij de controle van de jaarrekening in een aantal gevallen veel tijd en moeite gekost om de juiste verantwoordingsinformatie te verkrijgen. Wij hebben het college geadviseerd om ook tussentijds de gerealiseerde kosten en prestaties in het kader van SiSa te monitoren, zodat het proces bij de jaarverantwoording soepeler verloopt.

7 Andere bevindingen relevant in het kader van uw controlerende taak

In dit hoofdstuk zijn de controlebevindingen van de jaarrekening opgenomen, voor zover deze relevant zijn in het kader van uw controlerende taak.

7.1 Beleggingen voldoen aan aangescherpte regelgeving

Als gevolg van de kredietcrisis zijn de door uw gemeente verstrekte geldleningen en aangegane deelnemingen specifiek beoordeeld op financiële risico's en het voldoen aan de wettelijke voorschriften voor het verstrekken van geldleningen ("uitzettingen").

Uit onze werkzaamheden zijn geen bijzonderheden gebleken rondom de door uw gemeente verstrekte geldleningen en aangegane deelnemingen. Wel verdient het aanbeveling om het treasury-statuuut van uw gemeente te beoordelen in het licht van de aangescherpte regelgeving voor het uitzetten van geldmiddelen.

Blad 17
12 mei 2010
3100104402-2114-EJJ/ma

7.2 Verzelfstandiging onderwijs wordt in 2010 financieel afgerond

Vanaf 1 januari 2009 is het openbaar basisonderwijs overgedragen aan de nieuw opgerichte stichting Baasis. In 2009 zijn de bezittingen en schulden die zijn gerelateerd aan het openbaar basisonderwijs overgedragen. Uw gemeente zal dit proces in 2010 afronden, waarbij een deel van de reserve onderwijs (eind 2009 € 1,3 miljoen) zal toekomen aan de stichting. Het nog te betalen bedrag zal in 2010 gedekt worden uit deze reserve.

7.3 Niet alle opgenomen verplichtingen zijn onderbouwd

In de jaarrekening zijn bij de overlopende passiva de ‘Vooruitontvangen bedragen inzake uitkeringen met een specifiek bestedingsdoel’ opgenomen. Voor een aantal van de hier opgenomen bedragen is echter geen sprake meer van een bestedingsverplichting. Deze bedragen zijn daarmee vrij te besteden. Het betreft de volgende posten:

- vernieuwing sociale werkvoorziening	€ 44.000;
- stimuleringsmaatregel maatschappelijk werk	€ 53.000;
- stimuleringsmaatregel vrijwilligersbeleid	€ 23.000;
- klimaatbeleid	€ 32.000.

Het college is voornemens u nader te informeren over deze posten door middel van de voorjaarsnota 2010.

Blad 18

12 mei 2010

3100104402-2114-EJJ/ma

Bijlage: Single information Single audit (SiSa)

De procedure die uw gemeente moet naleven bij de aanlevering van de bestanden aan het CBS is niet wezenlijk gewijzigd. Uw gemeente dient in een vast, voorgeschreven stramien een achttal documenten aan het CBS te leveren.

Fouten en onzekerheden SiSa

Op grond van het Besluit accountantscontrole provincies en gemeenten, artikel 5, lid 4, rapporteren wij in dit rapport over de fouten en onzekerheden van de specifieke uitkeringen die in 2009 vallen onder SiSa. Wij doen dit middels een tabel, die ook moet worden opgenomen als er geen fouten of onzekerheden geconstateerd zijn. Wij hebben de controle op deze regelingen uitgevoerd op basis van de door u opgemaakte SiSa-bijlage en de nota verwachtingen accountantscontrole SiSa 2009. Hierbij zijn geen financiële fouten of onzekerheden geconstateerd.

	Specifieke uitkering	Fout of onzekerheid	Financiële omvang in euro's	Toelichting fout/onzekerheid
	N.v.t.	N.v.t.	N.v.t.	N.v.t.

Blad 19
12 mei 2010
3100104402-2114-EJJ/ma

Appendix A Overzicht controleverschillen

Impact van controleverschillen op de jaarrekeningrubrieken:

Gecorrigeerde controleverschillen	Soort	Invloed Eigen vermogen	Invloed Resultaat
Aanpassing begroting na wijziging grondbedrijf		N.v.t.	N.v.t.
Diverse aanpassingen SiSa-verantwoording		N.v.t.	N.v.t.
Totaal verschillen		N.v.t.	N.v.t.

De volgende controleverschillen zijn niet meer verwerkt in de jaarrekening, dan wel betreffen de rechtmatigheid van de bedragen:

Niet gecorrigeerde controleverschillen	Soort	Invloed Resultaat	Rechtmatigheid
Kosten van baggeren vijvers zijn ten onrechte geactiveerd. De kosten van baggeren worden gezien als onderhoudskosten en komen ten laste van de reguliere exploitatie	Verschil	-/-39.000	39.000
Overlopende passiva: bedragen zonder bestedingsverplichting (zie paragraaf 7.3 van dit rapport)	Verschil	151.000	151.000
Besteding van het inkomensdeel van de WWB is niet volledig conform de voorschriften	Verschil	0	96.000
Begrotingsonrechtmatigheden (zie paragraaf 4.1 van dit rapport)	Verschil	0	103.000
Totaal verschillen		€ 112.000	€ 389.000
Grondexploitatie: kostenverhaal naar schatting voor 50% onzeker	Onzeker	-/-236.000	236.000
Totaal onzekerheden		-/-€ 236.000	€ 236.000

Blad 20

12 mei 2010

3100104402-2114-EJJ/ma

Appendix B Frauderisico

Van de accountant mag een professioneel-kritische houding verwacht worden ten aanzien van afwijkingen van materieel belang als gevolg van fraude in de jaarrekening. Ter invulling van deze professioneel-kritische houding maakt accountant een inschatting van de frauderisico's, vormt hij zich een beeld van de maatregelen van interne beheersing die de organisatie heeft getroffen om mogelijke fraudes van materieel belang te voorkomen, en beziet hij of deze maatregelen effectief zijn.

Wanneer sprake is van een aanwijzing voor fraude, dan zal de accountant dit communiceren met, afhankelijk van de aard van de fraude, de direct leidinggevende, het college en, in sommige gevallen (fraude in de top van de organisatie) en wanneer onvoldoende herstelwerkzaamheden worden ondernomen, de raad.

Geen aanwijzingen dat er sprake is geweest van materiële fraude

Hoewel wij een kritische houding hebben ten opzichte van risico's van fraude in de jaarrekening, merken wij op dat onze controle niet specifiek gericht is op het ontdekken van fraude. Tijdens de uitvoering van onze controle van de jaarrekening 2009 hebben wij geen aanwijzingen verkregen dat er sprake is geweest van fraude.

Blad 21
12 mei 2010
3100104402-2114-EJJ/ma

Appendix C Opdracht en toleranties

De opdracht die u ons hebt verstrekt

Door middel van de namens u getekende opdrachtbevestiging d.d. 13 november 2009, met het kenmerk 3100104402-1310-ET/em, heeft u ons opdracht gegeven voor de controle van de jaarrekening 2009 van uw gemeente.

Gehanteerde toleranties

Bij onze controlewerkzaamheden zijn de volgende toleranties gehanteerd:

Goedkeuringstoleranties		
Fouten	1% van het totaal van de lasten	€ 780.000
Onzekerheden	3% van het totaal van de lasten	€ 2.340.000
Rapporteringstoleranties		
Door ons gehanteerd:		
Fouten		€ 40.000
Onzekerheden		€ 120.000
Fouten/onzekerheden SiSa (afhankelijk omvang bijdrage)		€ 100.000

De gemeenteraad heeft deze toleranties vastgelegd in het controleprotocol 2009. Dit protocol is vastgesteld met het raadsbesluit van 8 september 2009.

Blad 22
12 mei 2010
3100104402-2114-EJJ/ma

Appendix D Onafhankelijkheid

De voorschriften in het kader van onafhankelijkheid zijn binnen de beroepsorganisatie van registeraccountants (het NIVRA) opgenomen in de 'Nadere voorschriften inzake onafhankelijkheid van de openbaar accountant' (hierna: NVO) en vormen een belangrijk onderdeel van het 'normenkader' waaraan een accountant moet voldoen. De naleving van de NVO is binnen de organisatie van Deloitte ingebed.

Op basis van onze toetsing aan het 'normenkader' concluderen wij dat onze onafhankelijkheid als certificerend accountant bij uw gemeente in 2009 voldoende is gewaarborgd.

Op grond van de door ons getroffen maatregelen en de communicatie met u hierover is onze onafhankelijkheid in voldoende mate gewaarborgd.